

ΟΨΕΙΣ ΤΗΣ ΚΑΘΙΕΡΩΣΗΣ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΧΩΡΩΝ ΣΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑ.

Σπυρίδων Λόντος

Πρωτοπρεσβύτερος

Υποψήφιος Δρ. Ερμηνευτικού Τομέα

(Εισήγηση στην Ημερίδα: "Η Ακολουθία των Εγκαινίων Ναού. Ιστορικολειτουργική προσέγγιση". Ι.Μ. Οσίου Λουκά Βοιωτίας, Τρίτη 15 Μαΐου 2012).

Στη συνείδηση του εκκλησιαστικού σώματος ή Παλαιά Διαθήκη αποτελεί τυπολογική μαρτυρία της πίστewς. Πάλιν και πολλάκις τὰ μυστήρια της Έκκλησίας και οι ακολουθίες πλουτίζονται από το απόσταγμα της γνώσεως, που έμφυλάσσεται στο ιερό κείμενο της πρώτης Έκκλησίας, προτού δηλαδή ακόμη γίνει κτήμα ές κοινόν ή Καινή Διαθήκη. Η στερή αυτή αντίληψη οδήγησε τους αρχαίους Πατέρες και ύμνογράφους στην επιδιψίλευση των λειτουργικών κειμένων, τὰ όποια σέ σημαντικό βαθμό άπηχούν διηγήσεις για τον αρχαίο Ισραήλ. Η αντιδιαστολή του Νέου Ισραήλ είναι συχνά το ακολουθούμενο μοτίβο, που άλλοτε αναφέρεται σαφώς, άλλοτε δέ σιωπηρά ύπαινίσσεται. Η συζυγία αυτή της Παλαιάς Διαθήκης με τη λειτουργική παράδοση είναι έκδηλη. Μία μικρή ματιά τόσο στο Εύχολόγιο του Σεραπίωνος Θμούewς, όσο και σέ αρχαιότατα όδοιπορικά της Αγίας Γής, όπως της Σιλβίας-Αίθερας, άρκει για αυτό. Άκόμη και κατά τη λειτουργική ένδυση, παραδείγματος χάρι ό ιεουργός εκφέρει ένδυόμενος το έπιγονάτιο το ψαλμικό: «περιζώσαι τήν ρομφαίαν σου επί τόν μηρόν σου...». Αντίστοιχες μαρτυρίες από τους αρχαιότατους ήδη χρόνους κομίζει ό άγιος Συμεών Θεσσαλονίκης, ένw ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην παρούσα συνάφεια έχει το γεγονός, ότι κεντρική θέση στην ακολουθία των εγκαινίων κατέχει ή ένίστε πεφροντισμένα μελισμένη απόδοση 8 ψαλμικών, που άπηχούν τη σχετική θεολογία της Έκκλησίας.

Η ακολουθία των Έγκαινίων Ιερών Ναών έντάσσεται στις δέλτους των τυπικών διατάξεων της Όρθοδόξου Έκκλησίας μας και έχει τις καταβολές της στην Παλαιά Διαθήκη. Κατά την τελετή αυτή έξαγνίζεται και καθιερώνεται ένας χώρος ό όποιος έφεξης άποδίδεται στη λατρεία του Θεού. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται από τον Παναγιώτη Σκαλτσή, «στην τελετή αυτή έξαγνίζεται και καθαγιάζεται ένας ναός και από άπλο κτίσμα μεταβάλλεται σέ όίκο λατρείας και προσευχής και ή τράπεζά του σέ ιερό θυσιαστήριο και άγια Τράπεζα».¹

Στη ίδια συνάφεια, προτού ύπεισέλθουμε στην καθεαυτο έορτή των Έγκαινίων στην Παλαιά Διαθήκη, άξίζουν μνείας τὰ ιερά θυσιαστήρια και οι ναοί-οικοδομήματα του αρχαίου Ισραήλ, για τὰ όποια πάντοτε επιφύλασσόταν τελετή καθιέρωσης και καθαγιασμού, ένw σέ κάθε περίπτωση βεβήλωσής τους, ή άποκατάσταση λειτουργίας του τόπου λατρείας συνοδεύόταν από είδικό τυπικό.

1. Π. Σκαλτσή, «Η τελετή των Έγκαινίων», *Η όδός*, 20 (Ιανουάριος-Άπρίλιος 2011) 3.

Ὡς οἱ ἀρχαιότεροι χώροι λατρείας ἀναφέρονται στήν Παλαιά Διαθήκη τὰ Ὑψηλά. Τὰ βαμώθ, ὅπως ἀναφέρονται στό πρωτότυπο κείμενο, φαίνεται νά εἶναι γνωστά στόν εὐρύτερο Μεσογειακό χώρο, καθώς ὁμόριζοι ὄροι παρουσιάζονται στίς κύριες γλώσσες τῆς ἀρχαίας Ἑγγύς Ἀνατολῆς,² καί νά διαδραμάτισαν σπουδαῖο ρόλο στή θρησκευτική ζωὴ ἐνὸς σημαντικοῦ τμήματος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Παλαιστίνης κατά τὴ διάρκεια τῆς βιβλικῆς περιόδου. Τὰ βαμώθ, ἢ ὅπως ἀπαντοῦν στὴ μετάφραση τῶν Ο' σὲ ἐκκλησιαστικούς ὕμνους, τὰ ὕψηλά ἀποτελέσαν λατρευτικούς χώρους, ποὺ καθιερώνονταν σὲ ἐπιβλητικά ὑψώματα τῆς Παλαιστινιακῆς ὑπαίθρου, ἄλλοτε ἐντὸς καὶ ἄλλοτε ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, σὲ ὁρισμένες δὲ περιπτώσεις καὶ σὲ χαμηλὲς πεδιάδες. Ἐκεῖ, ὅπως μαρτυρεῖται, ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἐκτελοῦσε τὴ λατρεία τοῦ Γιαχβὲ πρὶν τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ Ναοῦ στὸ ὄνομα τοῦ Γιαχβὲ ἀπὸ τὸ Σολομώντα.³

Στοὺς ἱεροὺς αὐτοὺς χώρους διακρίνονται ἀνάμεσα στὰ ἄλλα ἀντικείμενα γιὰ τὴν τέλεσιν τῆς καθημερινῆς λατρείας οἱ βωμοὶ ἢ τὰ θυσιαστήρια. Ὁ Καθηγητὴς Ἡλίας Οἰκονόμου ὀρίζει τὸ θυσιαστήριον ὡς τόπο πραγματοποίησεως αἱματηρῆς καὶ ἀναιμάκτης θυσίας καὶ χαρακτηρίζει τὸ κέντρο τῆς λατρείας στή θρησκεία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.⁴

Διακρίνονται δύο κύριοι τύποι βωμῶν. Ὁ μικρὸς, δηλαδὴ τὸ θυσιαστήριον θυμιάματος, καὶ ὁ μεγάλος, δηλαδὴ τὸ θυσιαστήριον ὀλοκαυτωμάτων. Τὸ θυσιαστήριον τῶν ὀλοκαυτωμάτων ταυτίζεται μὲ ἐκεῖνο ποὺ κατασκεύασε ὁ Μωυσὴς καὶ ἐντάσσεται στὰ λατρευτικὰ ἀντικείμενα τῆς Σακκίας τοῦ Μαρτυρίου.⁵ Ἀντίστοιχο θυσιαστήριον εἶχε πρῶτα ἀνοικοδομήσει καὶ ὁ Ἀβραάμ ἀπὸ τὴ «Δρὺ Μωρέ» στὴ Συχέμ, ὅπου δέχθηκε τὴν πρώτη ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ. Τὸ κείμενον συναφῶς ἀναφέρει: «καὶ ὥφθη Κύριος τῷ Ἀβραάμ καὶ εἶπεν αὐτῷ· τῷ σπέρματί σου δώσω τὴν γῆν ταύτην· καὶ ὥκοδόμησεν ἐκεῖ Ἀβραὰμ θυσιαστήριον Κυρίῳ τῷ ὁφθέντι αὐτῷ».⁶ Ἐκτοτε ἡ ἱερὰ περιοχὴ τῆς Συχέμ ἀποτελεῖ συνεχὴ τρόπον λατρείας, καθὼς ἐκεῖ μαρτυρεῖται ἡ θυσία στὸν Γιαχβὲ ἀπὸ τὸν πατριάρχην Ἰακώβ. Ἡ βιβλικὴ αὕτη μαρτυρία, γιὰ τὴν καθιέρωσιν συγκεκριμένων τύπων λατρείας, ποὺ καθιερώνονταν ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ, ἐπιβεβαιώθηκε καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχαιολογικὴν σκαπάνην, ὅπως ἔδειξε καὶ στὴ διατριβὴ τοῦ ὁ Καθηγητῆς Νικόλαος Ὀλυμπίου. Εἰδικὰ ὡς πρὸς τὴ Συχέμ, ποὺ ἀποτελέσει ἀντικείμενον μελέτης τῆς Διπλωματικῆς ἐργασίας Μάστερ μου, τέλος θὰ πρέπει νὰ σημειώσω ὅτι παρὰ τὴν δρῦ Μωρέ ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυὴ τοποθέτησε ἓνα μέγα λίθον ὡς σημεῖον τῆς συνθήκης τοῦ Θεοῦ μὲ τίς δώδεκα φυλὰς κατὰ τὴν εἴσοδόν τους στὴ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας.

Βέβαια ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Συχέμ, ἱεροὶ χώροι καθιερώθηκαν καὶ ἄλλοι. Ἔτσι στὴ Βεερσέβα, ποὺ ὀφείλει τὴν ὀνομαδοσίαν της στὸν Ἀβραάμ, ὅταν ἔκανε διαθήκην (εἰρηνικὴ θυσία) μετὰ τὴ συμφιλίωσίν του μὲ τὸν Ἀβιμέλεχ, τὴν ἐξώρυξιν φρέατος καὶ τὴν ἐσχώρησιν ἐπτὰ ἀμνῶν,⁷ καὶ ὁ Ἰακώβ ἔστησε θυσιαστήριον, καθὼς «ὥφθη αὐτῷ ἐν τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ καὶ εἶπεν· ἐγὼ εἰμὶ ὁ Θεὸς Ἀβραάμ τοῦ πατρός σου· μὴ φοβοῦ, μετὰ σοῦ γάρ εἰμι καὶ εὐλογήσω σε καὶ πληθυνῶ τὸ σπέρμα σου δι' Ἀβραάμ τὸν

2. Γιὰ τὸν ἀκαδικόν, σὺγαριτικὸν καὶ μωαβιτικὸν ὄρον, βλ. Ν. Ὀλυμπίου, *Τὸ Βαμὰ ὡς χώρος λατρείας στὸ ἀρχαῖον Ἰσραήλ*, Ἀθήνα 1991, σ. 41-47 καὶ 55-61.

3. Ν. Ὀλυμπίου, *Τὸ Βαμὰ ὡς χώρος λατρείας στὸ ἀρχαῖον Ἰσραήλ*, σ. 81-83 καὶ 302.

4. Ἡλ. Οἰκονόμου, *Παραδόσεις ἀρχαιολογίας τῆς Παλαιστίνης καὶ βιβλικῆς Θεσμολογίας*, Ἀθήνα 1992, σ. 371.

5. Ν. Ὀλυμπίου, *Τὸ Βαμὰ ὡς χώρος λατρείας στὸ ἀρχαῖον Ἰσραήλ*, σ. 302.

6. Γεν. 12:7.

7. Γεν. 21:30-32.

πατέρα σου· και ὠκοδόμησεν ἐκεῖ θυσιαστήριον και ἐπεκαλέσατο τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου.⁸ Ἐν συνεχείᾳ λαμβάνει ἐντολὴ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ νὰ κατοικήσῃ στὴ Βαιθὴλ και νὰ στήσῃ θυσιαστήριον, καθὼς «εἶπε ὁ Θεὸς πρὸς Ἰακώβ· ἀναστὰς ἀνάβηθι εἰς τὸν τόπον Βαιθὴλ και ποίησον ἐκεῖ θυσιαστήριον τῷ θεῷ τῷ ὀφθέντι σοι...».⁹ Ἐκεῖ ὁ Ἰακώβ τοποθετεῖ μία Ματσεμπά, τὴ χρίει μὲ λάδι και ὑπόσχεται νὰ κτίσῃ θυσιαστήριον, ὅπου θὰ ἀφιερῶσιν τὸ ἓνα δέκατο τῶν εἰσοδημάτων του.¹⁰

Κανένα ὅμως ἱερὸ δὲν προβάλλεται τόσο στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ὅσο ἡ Σαγνὴ τοῦ Μαρτυρίου ἢ τῆς Συναντήσεως, ὅπου και ὁ τόπος ἐντεύξεως τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ μὲ τὸν «καθήμενον ἐπὶ τῶν χειρῶν βεῖμ». Ἡ εἰκόνα αὐτὴ ποὺ ἀπαντᾷ ἐκτυπῇ σὲ πλείστες ὁσες ἐκδηλώσεις στὴ χριστιανικὴ λατρεία καθιστᾷ τὰ ἱερὰ ἀντικείμενα τῆς Σαγνῆς τύπους τῆς. Ἔτσι, ἐνῶ ἀντίστοιχες μαρτυρίες γιὰ τὴν καθιέρωση θυσιαστηρίων μνημονεύονται σὲ διάφορες ἐποχές, ὅπως παραδείγματος χάριν ἀπὸ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ὅταν πρότερον ἔστησε δώδεκα λίθους γιὰ τὴν ἐγκατάσταση τῶν δώδεκα φυλῶν στὴ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας, ὅσο και ἀπὸ τὸν Σαούλ μετέπειτα, ἀποτελεῖ ἡ Σαγνὴ τοῦ Μαρτυρίου ἰδιότυπο ἱερὸ, τὸ ὁποῖο κατασκευάσθηκε σύμφωνα μὲ τὶς ὁδηγίες τοῦ ἰδίου τοῦ Γιαχβέ.¹¹ Ἔτσι, στὸ φορητὸ αὐτὸ ἱερὸ ὁ Θεὸς μπορούσε νὰ «κατοικεῖ» συνεχῶς ἀνάμεσα στὸ λαὸ, τὸν ὁποῖο ὁδηγοῦσε μέσα ἀπὸ τὴν ἔρημο.¹²

Ὡς πρὸς δὲ τὴν καθιέρωση τὸ ἱερὸ οἶκημα, ποὺ φιλοξενοῦσε τὴν Κιβωτὸ τῆς Διαθήκης και ἦταν ἀφιερωμένο στὴν καθημερινὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ, εἶχε κατὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο, «δικαιώματα λατρείας»¹³ και ἀγιάσθηκε ἀπὸ τὸν Μωυσή, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιταγὴ τοῦ Θεοῦ: «και λήψῃ τὸ ἔλαιον τοῦ χρίσματος και χρίσεις τὴν σαγνὴν και πάντα τὰ ἐν αὐτῇ και πάντα τὰ σκεύη αὐτῆς και ἔσται ἁγία. Καὶ χρίσεις τὸ θυσιαστήριον τῶν καρπωμάτων και πάντα τὰ σκεύη αὐτοῦ».¹⁴ Τὸ χωρίο παραπέμπεται ἐν προκειμένῳ ἐπὶ μακρόν, καθὼς προβάλλει ὁ τελετουργικὸς χαρακτήρας τῆς ἀφήγησής.¹⁵

Ὁ πρῶτος κρίκος τῆς αὐσιδῆς, ποὺ συνδέει τὴ λατρεία στὴν Ἑξοδο μὲ τὴ λατρεία στὴν προσδοκοῦσα τὴν νέα Ἑξοδο Ἑσολησία συνδέει τὴ Σαγνὴ τῆς Συναντήσεως μὲ τὴν ἀνοικοδόμηση τοῦ ὑπέρλαμπρου Ναοῦ στὴν Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ τὸ Σολομώντα. Εἶναι γνωστὰ τὰ γεγονότα, ποὺ διεμοίφθησαν, ὅταν ὁ Θεὸς δὲν ἐπέτρεψε στὸν βασιλὶ Δαυὶδ τὴν πραγματοποίηση τοῦ ἔργου, ὅταν ἐκεῖνος δυσανασχετοῦσε, πῶς ὁ Θεὸς κατοικεῖ σὲ ξύλινο οἶκημα, ἐνῶ ἐκεῖνος ἀναπαύεται σὲ πολυτελεῖ ἐνδιατήματα. Πράγματι ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Ναθὰν ἐπέτρεψε στὸν Σολομώντα τὴν ἀνοικοδόμηση ναοῦ, γιὰ τὸν ὁποῖο χρησιμοποίηθηκαν τὰ πλουσιώτερα ἀγαθὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Σὲ αὐτὸ ἴσως τὸ γεγονὸς θὰ πρέπει νὰ ἀποδώσουμε και τὸ ἔθος τῆς Ἑσολησίας νὰ κοσμεῖ μεγάλῳπρεπα τοὺς χώρους λατρείας, ὅχι γιὰ κομπασμὸ, ὅπως πειρασμικὰ σήμερον συνηθίζεται νὰ λέγεται, ἀλλὰ ὡς ἀφιέρωση στὸν Κύριο τῶν Δυνάμεων και ἐκδήλωση σεβασμοῦ στὴν ἔλευσή του. Ἀλλωστε κάθε Κυριακὴ ὁ χορὸς ἀναφωνεῖ «Ἄγιος, Ἄγιος, Ἄγιος Κύριος Σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς και ἡ γῆ τῆς δόξης σου, Ὡσσανὰ

8. Γεν. 26:24-25.

9. Γεν. 35:1.

10. Ἠλ. Οἰκονόμου, Παραδόσεις ἀρχαιολογίας τῆς Παλαιστίνης και Βιβλικῆς Θεσμολογίας, σ. 157.

11. Ἠλ. Οἰκονόμου, Ἀρχαιολογία και Θεσμολογία τῆς Βιβλικῆς Παλαιστίνης, Ἀθήνα 2004, σ. 159.

12. «Σαγνὴ τοῦ Μαρτυρίου», Λεξικὸ Βιβλικῆς Θεολογίας, ἐκδ. Ἄρτος Ζωῆς, Ἀθήνα 1980, σ. 682.

13. Ἐβρ. 4:1.

14. Ἐξ. 40:7-9.

15. Περισσότερα σχετικὰ, βλ. Π. Σκαλιτῆ, «Ἡ τελετὴ τῶν ἐγκαινίων», Ἡ ὁδὸς, 20 (Ἰανουάριος-Ἀπρίλιος 2011) 3.

ἐν τοῖς ὑψίστοις, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου». Ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε τὴ συμφωνία ποὺ σύναψε ὁ Σολομώντας μὲ τὸν βασιλιὰ τῆς Τύρου Χιράμ, ὥστε νὰ ἐξασφαλίσαι ἀσπιτη ξυλεία, ποὺ εὐρισκόταν πλούσια στὴν κοιλάδα Μπεκά τοῦ Λιβάνου. Αὐτὸ τὸ γαυρίαμα τοῦ θεοκρατούμενου ἔθνους, ποὺ γιὰ 400 χρόνια ἀποτελοῦσε τὸ Ναὸ στὴν πρωτεύουσα Ἱερουσαλὴμ κατέστρεψε ὁ βασιλιάς τῆς Βαβυλώνας Ναβουχοδονόσωρ, ποὺ ὁδήγησε τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ Ἰσραὴλ στὴν αἰχμαλωσία.¹⁶

Ἀξίζει γιὰ μία ἀκόμη φορὰ νὰ ἐπιμείνουμε στὴν στὴν καθιέρωση τοῦ Ναοῦ, ποὺ γιὰ μία ἀκόμη φορὰ ἔχει κέντρο του τὴν Κιβωτὸ τῆς Διαθήκης: «ᾠκοδόμησα τὸν οἶκον τῷ ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐθέμην ἐκεῖ τόπον τῇ κιβωτῷ, ἐν ᾗ ἐστὶν ἐκεῖ διαθήκη Κυρίου, ἣν διέθετο Κύριος μετὰ τῶν πατέρων ἡμῶν ἐν τῷ ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ τῆς Αἰγύπτου.¹⁷ Ὡστόσο ἡ καθιέρωση τῆς Σκηνῆς τοῦ Μαρτυρίου ἢ τοῦ Ναοῦ ἀργότερα δὲν σήμαινε τὴν ὀριστικὴ ἐγκατάλειψη τῶν «ὕψηλῶν». Ὁ Σολομώντας ἐχρίσθη βασιλιάς ἀπὸ τὸν ἱερέα Σαδὼκ καὶ τὸν προφήτη Νάθαν παρὰ τὴν πηγὴ Γιών στὶς ὑπώρειες τῆς Ἱερουσαλὴμ,¹⁸ ἐνῶ μετὰ τὴν καθιέρωση τοῦ ναοῦ ὁ Σολομών «ἔθυσε θυσίαν ἐνώπιον Κυρίου», «ἐνεκαίνισεν τὸν οἶκον Κυρίου» καὶ «ἠγάσεν τὸ μέσον τῆς αὐλῆς τὸ κατὰ πρόσωπον τοῦ οἴκου Κυρίου» προβαίνοντας στὶς ἴδιες πατροπαράδοτες ἐνέργειες: «ἐποίησεν ἐκεῖ τὴν ὀλοκαύτωςιν», δηλαδὴ προσέφερε θυσία καὶ κατέκαυσε τὰ προσφερθέντα.¹⁹

Μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ τὸ Ναβουχοδονόσορα τὸ 586 π.Χ. ὁ Ναὸς ἔμεινε ἐρειπωμένος μέχρι καὶ τὸ 538, ὅταν ὁ βασιλιάς τῶν Περσῶν Κύρος μετὰ τὴν ἱστορούμενη ἐπὶ ῥήση τῆς Βαβυλώνας²⁰ ἐξέδωσε διάταγμα, ποὺ ἐπέτρεπε τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ Ναοῦ,²¹ ἐνῶ εἶχε φροντίσει νὰ στείλει μετὰ τὸν Μιθριδάτη τὸν ἐξοπλισμὸ τοῦ Ναοῦ μὲ τὰ ἱερὰ σκεύη «ἃ μετήγαγεν Ναβουχοδονόσορ ἐξ Ἱερουσαλὴμ καὶ ἀπηρείσατο αὐτὰ ἐν τῷ ἑαυτοῦ εἰδωλίῳ». ²²Οἱ ἐργασίες ἄρχισαν τὸ 537 π.Χ. καὶ ὀλοκληρώθηκαν ἔπειτα ἀπὸ 22 ἔτη, κατὰ «τὸ ἔκτον ἔτος (516 π.Χ.) τῆς βασιλείας Δαρείου τοῦ Βασιλέως». ²³Ὁ Δεύτερος Ναὸς, ποὺ εἶναι γνωστὸς καὶ ὡς Ναὸς τοῦ Ζοροβάβελ, ἀποτελεσε σύμφωνα μὲ τὶς νεώτερες ἐπιστημονικὲς ἔρευνες τὸ χῶρο, ὅπου ἀναπτύχθηκε ὁ Ἰουδαϊσμός κατὰ τὸν 4^ο αἰ. π.Χ. καὶ καθιερώθηκε μὲ τὴν ἴδια διαδικασία ποὺ ἀκολουθήθηκε κατὰ τὸν ἐγκαινισμὸ τοῦ ἱεροῦ τοῦ κυρίου: «καὶ ἐποίησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ λεῖται καὶ οἱ κατὰλοιποι υἱῶν ἀποικεσίας ἐγκαίνια τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ ἐν εὐφροσύνῃ». ²⁴

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἡ ἱερὰ ἱστορία ἐπιφυλάσσει τὴ σημαντικότερη ἴσως μαρτυρία γιὰ τὴ σημασία τῶν ἐγκαινίων στὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, μία συνείδηση, ποὺ ὅπως θὰ δείξουμε στὴ συνέχεια προσέλαβε καὶ ὁ νέος Ἰσραὴλ, δηλαδὴ ἡ Ἑσραϊστία. Ὅταν ὁ Σελευκίδης Ἀντίοχος ὁ Δ΄ ὁ Ἐπιφανὴς ἢ καὶ Ἐπιμανὴς τοποθέτησε τὴν 25^η τοῦ μηνὸς Κισλέβ τοῦ ἔτους

16. Κ.Καλλινίκου, *Ὁ Χριστιανικὸς Ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ*, σ. 12-13.

17. Γ' Βασ. 8:20-21.

18. Γ' Βασ. 1:33-35.

19. Γ' Βασ. 8:62-64.

20. Δαν. 6:29. Βήλ 1:1.

21. Α' Ἐσδρ. 2:2. Β' Παρ. 36:23.

22. Α' Ἐσδρ. 2:7.

23. Β' Ἐσδρ. 6:15.

24. Β' Ἐσδρ. 6:16.

167 π.Χ. εἶδωλο τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς στὸ Ναὸ στὴ θυσιαστήριον,²⁵ καὶ θυσίασε πρὸς τιμὴν του, μύανε καὶ βεβήλωσε τὸ ἱερὸ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ.

Σὲ αὐτὸ τὸ γεγονός ἐφέλλεται τὸ μένος, μὲ τὸ ὁποῖο καταφέρεται ὁ συγγραφέας τῶν Μακαβαϊκῶν βιβλίων ἔναντι τῶν Ἑλλήνων, στὸ ὁποῖο συχνὰ καὶ ἄστοχα ἀναφέρονται οἱ ἀμαθεῖς καταφρονητὲς τοῦ ἱεροῦ κειμένου. Ὅταν κατὰ τὴ Μακαβαϊκὴ ἐπανάσταση ἀνακτῆθηκε ἡ Ἱερουσαλὴμ τελέστηκε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν Ἰούδα τὸν Μακαβαϊοῦ ἑορτὴ τῶν Ἑγκαινίων τὸ ἔτος 164 π.Χ. Ἀφοῦ καταστράφηκε τὸ μυστηριεὺς θυσιαστήριον καὶ ἐξαγνίστηκε μὲ τελετὴ ἡ ἱερὰ περιοχὴ, ἐπανήλθε στὸ ὄρος τοῦ Ναοῦ ἡ λατρεία τοῦ Γιαχβέ. Χαρακτηριστικὰ τὸ κείμενο ἀναφέρει: «εἶπεν Ἰούδας καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ... ἀναβόμεν καθαρῖσαι τὰ ἅγια καὶ ἐγκαινιάσαι... καὶ ἐκαθάρισαν τὰ ἅγια καὶ ἦραν τοὺς λίθους τοῦ μiasμοῦ εἰς τόπον ἀκάθαρτον... καὶ καθέειλον τὸ θυσιαστήριον... καὶ ὤκοδόμησαν θυσιαστήριον καινόν... καὶ τὰ ἅγια τὰ ἐντὸς τοῦ οἴκου καὶ τὰς αὐλὰς ἡγάσαν... καὶ κατὰ καιρὸν καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ ἐβεβήλωσαν αὐτὸ τὰ ἔθνη, ἐν ἐκείνῃ ἀνεκαινίσθη ἐν ὡδαῖς καὶ κιθάραις καὶ κινύραις καὶ ἐν κυμβάλοις.²⁶ Σύμφωνα δὲ μὲ τὴ μακαβαϊκὴ ἱστορία ἀποφασίστηκε νὰ ἑορτάζεται κάθε ἔτος γιὰ ὀκτὼ ἡμέρες: «ἵνα ἄγωνται αἱ ἡμέραι ἐγκαινισμοῦ τοῦ θυσιαστηρίου ἐνιαυτὸν κατ' ἐνιαυτὸν ἡμέρας ὀκτώ, ἀπὸ τῆς πέμπτης καὶ εἰκάδος τοῦ μηνὸς Χασελεύ».²⁷

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἀντίστοιχο τυπικὸ πρέπει νὰ τηρήθηκε καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις βεβηλώσεως τοῦ Ναοῦ ἀπὸ τοὺς ἀποστάτες βασιλεῖς τοῦ διηρημένου Βασιλείου, καθὼς κάτι τέτοιο γιὰ παράδειγμα ὑπαινίσσεται τόσο ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμιση τοῦ βασιλιᾶ Ἰωσία, ὅσο καὶ ἡ παράδοση περὶ τοῦ διατηρηθέντος φωτὸς ἀπὸ τὸ Νεεμία²⁸ καὶ τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ναοῦ.²⁹ Σύμφωνα μὲ τὸ τυπικὸ τῆς ἑορτῆς, καθημερινὰ τοποθετοῦσαν ἓνα λύχνο στὴν παραστάδα τῆς πόρτας τοῦ σπιτιοῦ, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν 8^η ἡμέρα νὰ φέγγουν σὲ αὐτὴ τὴν ἀνάμνηση 8 λύχνοι.

Μετέπειτα ὁ Πομπήιος σεβάστηκε τὸ Ναό, ὥστόσο ὁ Ἰδουμαῖος Ἡρώδης τὸν κατέστρεψε μὲ σκοπὸ νὰ κτίσει νέον Ναό, ὁ ὁποῖος κατὰ τὰ φαινόμενα ολοκληρώθηκε πολὺ μετὰ τὸν θάνατό του καὶ ἀποτέλεσε τὸν Ναό, στὶς αὐλὲς τοῦ συνέβησαν τὰ γεγονότα, ποὺ μαρτυρεῖ ἡ Καινὴ Διαθήκη.³⁰ Ὁ ἐπετιακὸς ἑορτασμός τῆς ἐξαγνίσεως καὶ ἐγκαινιάσεως τοῦ Ναοῦ ἀπὸ τοὺς Μακαβαίους μαρτυρεῖται καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη καθὼς ὁ Ἀπόστολος καὶ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἀναφέρει: «ἐγένετο τὰ ἐγκαίνια... καὶ χειμῶν ἦν καὶ περιεπάτει ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ ἱερῷ ἐν τῇ στοᾷ τοῦ Σολομώντος.³¹ Σύμφωνα μὲ τὴν ἴδια εὐαγγελικὴ μαρτυρία ἀπειλήθηκε διὰ λιθοβολισμοῦ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ἐπειδὴ τάχα «ἄνθρωπος ὢν» ποιεῖ «σεαυτὸν θεόν».³²

Ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐπιβεβαιώνεται καὶ γραφικῶς ὅτι εἶχε καθιερωθεῖ εἰδικὴ τελετὴ γιὰ τὸν ἐγκαινιασμό τῶν ἱερῶν χώρων λατρείας. Ἡ λειτουργικὴ αὐτὴ πρακτικὴ θὰ πρέπει ὡς φαίνεται νὰ ἀναχθεῖ στὸν καθαγιασμό ἐνὸς χώρου στὴν βιβλική

25. Α' Μακκ. 1:54

26. Α' Μακκ. 4:36-46.

27. Α' Μακκ. 4:59

28. Β' Μακκ. 1:18-22.

29. Ἠλ. Οἰκονόμου, *Αρχαιολογία καὶ Θεσμολογία τῆς Βιβλικῆς Παλαιστίνης*, σ. 393-394.

30. Ἠλ. Οἰκονόμου, *Αρχαιολογία καὶ Θεσμολογία τῆς Βιβλικῆς Παλαιστίνης*, σ. 184.

31. Ἰω. 10:22-23.

32. Ἰω. 10:33.

παράδοση, όπως για παράδειγμα από τον Ιακώβ. Σύγχρονες προσεγγίσεις του ζητήματος φαίνεται να αγνοούν το γεγονός, ότι όλοι οι ιεροί χώροι του αρχαίου Ισραήλ καθιερώνονται με θεοφάνεια. Έτσι τα ιερά στη Σιλω, στη Συχέμ, στη Βεερσεβά και άλλοι σχετίζονται με το κατεξοχήν σημείο θεοφάνειας, που είναι η βελανιδιά. Το μεγάλο και επιβλητικό κωνοφόρο δένδρο συνδέεται άρρηκτα με την λατρεία στον Γιαχβέ και αποτελεί το πρώτο σημείο μαρτυρίας της συνάντησης του ανθρώπου με το Θεό. Όχι τυχαία λοιπόν αναφέρεται πλείστες φορές ο ιερός συγγραφέας στα ιερά της όρεινης Παλαιστίνης: παρά τη δρῦ Μωρέ, τη δρῦ Μαμβρή και οὕτω καθ' ἑξῆς. Έτσι και το ιερό του δρους του Ναού στην ὕστερη βιβλική και μετά βιβλική ιουδαϊκή παράδοση συνδέθηκε με το δρος της θυσίας του Αβραάμ. Ωστόσο στη σύγχρονη βιβλική έρευνα, που κυριαρχείται από τον εξορθολογισμό επισημαίνεται η postretnένδυση τῶν ιερῶν στα ὕψηλά, ἀλλὰ καὶ σὲ αὐτὸ τὸ δρος τοῦ Ναοῦ, με βιβλικές θεοφάνειες.

Στην ιστορία του ἐβραϊκοῦ ἔθνους εἶχε ὄντως ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθιερωθεῖ εἰδικὸ τυπικὸ ἐγκαινίων. Κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Ιακώβ στη Βαιθήλ, ὁ ἱερεὺς ἐξέχεε ἔλαιο στὴν ἱερὰ περιοχί.³³ Ἡ ἀπαρχὴ αὐτὴ γιὰ τὸν «ἐγκαινισμό τοῦ θυσιαστηρίου», ὁ ὁποῖος μαρτυρεῖται καὶ ὡς ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ Μωϋσῆ καὶ προέβλεπε τὴν καθημερινή «προσαγωγὴ τῶν Δώρων» στὸ θυσιαστήριον ἀπὸ ἕνα διαφορετικὸ «ἄρχοντα».³⁴ Ἡ διαδικασία, ἐπομένως, τῶν ἐγκαινίων συνίστατο ἀπλῶς σὲ μία ἐπίσημη θυσία (προσφορά), μετὰ τὴν ὅποια ἀρχίζε ἡ χρησιμοποίησις τοῦ συγκεκριμένου θυσιαστηρίου ὡς τόπου ἐπιτελέσεως τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ.

Ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία παρέλαβε ἀπὸ τὴν ιουδαϊκὴ λατρεία τὴ λειτουργικὴ πρακτικὴ τῶν ἐγκαινίων τοῦ τόπου λατρείας, δηλαδὴ τοῦ Ναοῦ. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι, ἡ λειτουργικὴ πρακτικὴ τῶν ἐγκαινίων ναοῦ στὴ χριστιανικὴ Λατρεία ἀφορᾷ, κυρίως, στὸ θυσιαστήριον (ἀγία Τράπεζα), ὅπως συνέβαινε στὴν ιουδαϊκὴ παράδοση ἤδη ἀπὸ τὸν «ἐγκαινισμό» τοῦ θυσιαστηρίου ἀπὸ τὸν Ιακώβ. Ἡ περίοδος τῶν διωγμῶν δὲν ἐπέτρεψε στὴν Ἐκκλησίᾳ τὴν ἀνοικοδόμησις ναῶν, ἔως καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 4ου αἰ. Τὸ γεγονός αὐτὸ συνεπάγεται τὴν ἀνυπαρξία μαρτυριῶν περὶ ἐγκαινίων ναῶν κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνες.³⁵ Κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδο οἱ χριστιανοὶ πάνω στοὺς τάφους τῶν μαρτύρων, τὰ λεγόμενα Μαρτύρια, δηλαδὴ κοιμητηριακοὺς ναοὺς, ὅπου τελοῦσαν τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, στοιχεῖο ὅπου ἀπηχεῖ μεταξὺ ἄλλων ἡ ἀπόδραση τῶν τιμῶν λειψάνων κάτω ἀπὸ τὴν ἀγία Τράπεζα. Ὡς πρὸς αὐτὸ δὲ χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ τοῦ Ἰωάννου: εἶδον ὑποκάτω τοῦ θυσιαστηρίου τὰς ψυχὰς τῶν ἐσφαγμένων, διὰ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀρνίου.³⁶

Ἡ μαρτυρία τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας (4ος αἰ.) ὅτι ὑπῆρχαν «ἐγκαινίων ἑορταὶ κατὰ πόλεις καὶ τῶν ἄρτι νεοπαγῶν ἀφιέρωσις» ἀποτελεῖ μία ἀπὸ τὶς πρώτες μαρτυρίες ἐγκαινίων χριστιανικῶν ναῶν,³⁷ ὅπου εἶναι ἐμφανεῖς ὁμοιότητες ὡς πρὸς τὸ τυπικὸ τῆς βιβλικῆς διηγήσεως.

Ἡ Αἰθερία καταγράφει μία ἀκόμα πτυχὴ τῶν ἐγκαινίων, στὴν ὅποια διαφαίνονται οἱ ρίζες ἀπὸ τὴν ἐβραϊκὴ λατρεία: τὸν ἐπιδοκαήμερο ἑορτασμό τῶν ἐγκαινίων.³⁸ Ἐφόσον ὁ «ἐγκαινισμός» τῶν ιερῶν χώρων τῆς ἐβραϊκῆς λατρείας ἐλάμβανε χώρα διὰ

33. Γεν. 28:18.

34. Ἀριθμ. 7:11. Γ. Φιλια, «Οἱ ἐβραϊκὲς ρίζες τῶν ἐγκαινίων τῶν ναῶν», *Ἡ ὁδὸς* 20 (Ἰανουάριος-Ἀπρίλιος 2011) 6.

35. Γ. Φιλια, «Οἱ ἐβραϊκὲς ρίζες τῶν ἐγκαινίων τῶν ναῶν», σ. 6.

36. Ἀπ. 5:9.

37. Εὐσεβίου Καισαρείας, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, 10.3.1, ΒΕΠΕΣ 20 (1959) 83 ³⁸⁻⁴⁰.

προσφορᾶς θυσιῶν, στή χριστιανική Λατρεία τοῦ 4ου αἰ. (δηλαδή τῆς ἀρχαιότερης ἐποχῆς, ὅπου γίνεται ἀναφορά σέ ἐγκαίνια Ναῶν) υἱοθετήθηκε δάκριβῶς ἀντιστοιχος τρόπος: ἡ προσφορά τῆς χριστιανικῆς θυσίας, δηλαδή τῆς Θείας Εὐχαριστίας.³⁹ Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος χρησιμοποιεῖ παλαιοδιαθηκική ὁρολογία, ἀποκαλώντας τὸ θυσιαστήριο ὡς «λίθo» καὶ προσθέτοντας ὅτι «καθαγιάζεται» διὰ τῆς ἐναποθέσεως ἐκεῖ τοῦ Σώματος τοῦ Κυρίου (δηλαδή τῆς τελέσεως τῆς Θείας Εὐχαριστίας).⁴⁰

Ἀπὸ τὰ παραπάνω καθίσταται σαφές, ὅτι ἡ ἀκολουθία τῶν ἐγκαινίων ἀκολουθεῖ μία λειτουργικὴ παράδοση ποὺ χάνεται στὸ χρόνο. Ὅχι μόνον χριστιανικὲς, ἀλλὰ καὶ βιβλικὲς εἶναι οἱ καταβολές τοῦ τυπικοῦ ποὺ ἀκολουθεῖται, καθὼς ὅχι τυχαία ἴσως ἡ ἀνάγνωση τῶν ὁκτῶ ψαλμῶν (144 [Υψώσω σε ὁ Θεός μου], 22 [Κύριος ποιμαίνει με], 83 [Ὡς ἀγαπητὰ τὰ σπινώματά σου], 50 [Ραντίεις με ὑσσώπω], 132 [Ἴδου δὴ τί καλόν], 131 [Μνήσθητι Κύριε τοῦ Δαυίδ], 92 [Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν], καὶ 25 [Νίψομαι ἐν ἁθύοις τὰς χεῖράς μου]) ἀντιστοιχεῖ ἀριθμητικὰ πρὸς τὶς ὁκτὼ λυχνίες τοῦ ἰουδαϊκοῦ τυπικοῦ. Ἄν καὶ κάποια σύνδεση τῶν δύο στοιχείων εἶναι παρακινδυνευμένη εἶναι γνωστὴ εὐρύτερα ἢ σημασία ποὺ ἐδίδετο στὸν ἀρχαῖο κόσμος. Θὰ εἶχε ἴσως κάποια ἀξία ἡ ἐπίσκεψη τῶν συσχετισμῶν ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τοὺς παρατιθέμενους στὴν ἀκολουθία ψαλμούς, ὥστόσο ἡ παρούσα συνάφεια δὲν τὸ ἐπιτρέπει. Εἶναι ὅμως βέβαιο ὅτι ἡ διάκριση ἀγίου καὶ βέβηλου, καθαροῦ καὶ ἀκαθάρτου, παλαιοῦ καὶ ἐν Χριστῷ ἀνακαινισμένου, ἐμφαίνεται ἑκτυπῆ σὲ κάθε περίπτωσι.

38. Αἰθερία, Ὁδοιπορικὸν 49, σ. 264.

39. Γ. Φίλια, «Οἱ ἐβραϊκὲς ρίζες τῶν ἐγκαινίων τῶν Ναῶν», σ. 7.

40. Ἰω. Χρυσόστομος, *Ὁμιλία εἰς τὴν Β΄ Πρὸς Κορινθίους*, 20, 3, PG 61,540.